

UDK 821.163.6.09Novačan A.:821.163.6.09Prežihov V.

Urh Ferlež

Celje

ferlez.urh@gmail.com

NOVAČAN IN PREŽIH O PARIZU

Članek obravnava Antona Novačana in Prežihovega Voranca, ki sta v različnih zgodovinskih obdobjih nekaj časa preživela v Parizu, svojčas središču svetovne umetnosti. Novačan je bil tam kot študent, Prežih kot agent profinterne. Novačan je vanj postavil črtici iz zbirke *Samosilnik*, Prežih pa je svojo izkušnjo opisal v razmišljanjih iz zbirke *Borba na tujih tleh*. Obravnavana dela kažejo na svetovljansko oboje avtorjev. Pri Novačanu opazujemo njegovo slogovno inovativnost in hkrati zgledovanje pri sočasnih literarnih tokovih, pri Prežihu pa opisovanje življenja raznih socialnih stanov v velikem mestu. Namen članka je predstaviti vpliv kulturne metropole Pariza na pisatelja različnih socialnih položajev in političnih prepričanj ter posledično na slovensko književnost, obenem pa nakazati pogled pisca s kulturne periferije na tamkajšnje življenje in kulturno dogajanje.

Ključne besede: Anton Novačan, Prežihov Voranc, Pariz, titanizem, satanizem, migracije

This article discusses Anton Novačan and Prežihov Voranc, who, in different historical periods, spent time in Paris, once the world capital of art. Novačan was there as a student, Prežih as a Profintern agent. Two of Novačan's literary sketches from his collection *Samosilnik* take place in Paris, while Prežih described his experience in two reflections in his collection *Borba na tujih tleh*. Prežih and Novačan travelled a lot and were very knowledgeable, which is reflected in both of their works. In Novačan's works we can observe his stylistic innovativeness as well as his imitation of contemporary literary trends, and in Prežih's works we find descriptions of the life of various social classes in the large city. The purpose of this article is to present the influence of the cultural capital Paris on two writers of different social classes and political beliefs, and consequently on Slovenian literature, while showing the perspective of a writer from the cultural periphery on Parisian life and the cultural scene.

Keywords: Anton Novačan, Prežihov Voranc, Paris, titanism, satanism, migrations

1 Novačanov Pariz

Anton Novačan se je rodil 1887 v vasi blizu Celja. Zgodaj je ujel duh *belle époque*. Domače kraje je zapustil, ko je bil star štirinajst; po neuspehu na celjski gimnaziji je maturiral na Hrvaškem. Že kot dijak je bil prepričan, da si slovenski narod zasluži samostojnost ali vsaj določeno mero avtonomije, kar je bilo za tisti čas pogumno stališče.

Po študiju in zaporni kazni zaradi obtožbe podpiranja jugoslovanstva med prvo svetovno vojno se je neuspešno poskusil v jugoslovanski politiki, nato je do propada države opravljal službo diplomata. Po drugi svetovni vojni je poskusil postati guverner Svobodnega tržaškega ozemlja, nato pa se je preselil v Argentino, kjer je v skromnih razmerah umrl, pozneje mu je žena uresničila željo, da bi bil pokopan v Sloveniji. V socialistično Jugoslavijo si ni upal priti, saj je bil prepričan, da mu bodo stregli po

življenju. Pisal je od dijaških let dalje, poskušal se je v vseh žanrih, njegova dela imajo pogosto narodni naboj (npr. drama *Herman Celjski*). Prepričan je bil, da je podeželje prihodnost slovenskega naroda. Idejno je nasprotoval Cankarju, vendar sta se globoko spoštovala, mnogo pisateljem, ki so danes pozabljeni ali pa del kanona (npr. Ingolič, Zupančič, Bartol), je očital bodisi epigonstvo po Cankarju bodisi podporo Titovega režima. (Grdina 1990)

Gre za zanimivo pisateljsko osebnost, ki bi si, skupaj z eno leto prej rojenim Vladimirjem Levstikom, ki je imel podobno življenjsko zgodbo, tudi danes zaslužila več pozornosti. Kot zavedni Slovan se je odpravil na študij prava v Prago, vendar študija ni dokončal. Leta 1910 je uradno prekinil študij in odpotoval v Pariz, kjer je preživel eno leto, potoval pa je potem še dve leti.¹ Ni čisto jasno, od kod je imel tolikšno denarno podporo, pomagala naj bi mu žalska posojilnica. (Šepetavc 2006: 75)

O njegovem bivanju v francoski prestolnici nimamo natančnih podatkov, najbrž je Pariz obiskal zaradi njegovega statusa literarne prestolnice, ki je, vsaj literarno, dihala zrak svobodnejših idej. Najbrž se je v pariškem letu naučil francosko, kar mu je potem pomagalo v diplomatski karieri. Novačan je začel kot pesnik, njegov veliki vzornik je bil Rimbaud.² Pariz je vplival na njegovo ustvarjanje, tam je najbrž napisal tudi pesmi *Na Napoleonovem grobu* in *Satanas* (obe iz 1911). (Šepetavc 2006: 76)

2 Smeh pred smrtjo

Novačan je eden inovativnejših slovenskih pisateljev prve generacije po Cankarju. Čas *belle époque* je bil v književnosti čas simbolizma, po prvi svetovni vojni pa so se uveljavile avantgarde. Najbrž se je Novačan z njihovimi zametki srečal že med svojim potovanjem 1910–1913 in se nanje na svoj način hitro navezal; leta 1921 je ustvaril prvo slovensko dadaistično pesem, sicer se v njegovem delu prepletajo razne smeri in nazori, predvsem močna je ideja titanizma (moč in upor nasproti avtoriteti, moralnim in družbenim konvencijam), ki jo je ekspresionizem obudil iz romantike, ostajajo tudi sledi naturalizma in simbolizma. (Grdina 1990)

Druga ideja, s katero se je Novačan spogledoval, je satanizem, ki je enako kot titanizem v romantiki pogosta.³ Satanizem se kaže v obeh obravnavanih črticah, v *Hudiču v ulici sv. Mihéla* pa že v naslovu. Novačan ju je po časopisni objavi dal ponatisniti v zbirki *Samosilnik* leta 1923. Enako kot v njegovi prvi zbirki kratke proze *Naša vas* so tudi tu pripovedi (Novačan jih imenuje povesti) tematsko in tudi zvrstno raznolike. Črtici sta si sorodni po kraju dogajanja – Parizu in po imenu osrednje osebe; v eni je to Konstantina, v drugi Konstantin.

¹ Tema članka je sorodna podobnim raziskavam o vplivu Pariza na življenje in delo avtorjev drugih narodov, na primer literarnega zgodovinarja Krešimirja Nemca o hrvaškem pisatelju Antonu Gustavu Matošu v Parizu.

² V pesmi *Moj verz* zapiše: »Oné Rimbaud mi bil je kum / Prešeren dal bi Julčko zanj!« (Hartman 1993: 11).

³ Novačanovo zanimanje za satanizem v tistem času ni bil osamljen primer, zanj sta se zanimala npr. tudi Vladimir Levstik in Bartol.

Običajno sintagmo strah pred smrtjo je Novačan spremenil v *Smeh pred smrtjo*. Zgodba se začne z uvodom, v katerem pove, da ga spomin na »bledo črnko« Konstantino vedno znova pretrese, saj ga spomni na tok življenja, a se potem vseeno odloči, da bo ta spomin delil z nami. Poigrava se z idejo, da je sicer življenje ničevno, da smo v njem nemočni in da se tega vedno znova zavedamo, pa vendar »valovi življenja« to spoznanje sproti »zagrinjajo v pozabo«, po drugi strani pa je na svetu veliko mefistov, ki nas slepijo, da na koncu srečno »prijadramo do starosti, ko se življenjska uganka z enim samim vzdihljajem razreši«. Že v uvodu nam nakaže eksotičnost vsebine: idejo življenjske nemoči je pokazal z likom črnke, ki je leta 1910 redek lik v slovenski književnosti. Že v uvodu je blago nakazan Novačanov posmehljivi slog, pripoveduje v prvi osebi. (Novačan 1923: 109)

Konstantina in literarizirani Novačan sta bila prijatelja ali ljubimca, na dan spomina sta, oba otožna, sedela v pariškem parku, lahko domnevamo, da se pripoved dogaja v Jardin de Luxembourg, v zgodbi omeni še mestne ulice in tramvaj, ki zmoti mir v parku. Na prvi pogled se zdi črtica precej preprosta: moški in ženska v parku si povesta življenjski zgodbi, nato se poslovita, ona na koncu stori samomor. Podrobnejše branje razkrije bolj skrita sporočila in literarno vrednost besedila. Najprej svojo zgodbo pove Konstantina, ki ni »nikoli žalostna« in ji je »življenje šala«, čeprav se potem pokaže, da ni čisto tako, prizna, da se rada smeje, a ne od srca »kakor v gledališču«. Na tej točki Novačan Konstantini vzame besedo in sam dokonča njeno pripoved. Izvemo, da je sirota iz pariškega predmestja, da je imela lepega bogatega fanta, da je bila pevka in igralka z lepim glasom, po bolezni pa ji je ostal le še nasme. Postala je guvernanta pri židovski družini, njihove člane Novačan opiše s presenetljivo grobimi besedami. Mož ima živinske oči, žena je debela, otroci so trije krivogledni kreteni. Konstantini je *strašno*, a se še vedno smeje. (Novačan 1923: 110)

Nato po življenjski zgodbi vpraša še prijatelja. Ta ji najprej reče, da je član vladarske rodbine svoje države. »Kraljestvo ali cesarstvo, vseeno. Bogatija. Imamo ministre, generale, vojake in lakaje [...] Pradede iz desetega stoletja po Kristu. In kar je poglavitno, imamo dobro verno ljudstvo.« Zgodba je povezana z Novačanovim resničnim prepričanjem o njegovi modri krvi. Konstantina je bila nad zgodbo o princu navdušena, a se nato Novačan odloči, da ji bo povedal še svojo resnično zgodbo revnega kmečkega otroka, ki je moral že pri šestnajstih po svetu. Konstantina je najprej od ganjenosti zajokala, potem pa se zopet prisilila v smeh. Da bi se razvedrila, sta se šla sprehajat po parku. (Novačan 1923: 112)

Konstantina pove zgodbo o brezi in škrjančku. Še kot otrok jo je slišala od starke, ki je kmalu po tistem umrla. Osamljena breza je škrjančku med neurjem ponudila zavetje v svoji krošnji. V zahvalo ji je prepeval in zaljubila sta se, pozimi pa je odletel in se ni več vrnil. Brezi je od žalosti odpadlo listje in popokalo lubje, posekali so jo in je umrla. Konstantini se je smilila breza, Novačanu pa škrjanček. Naveličala sta se drug drugega in se hladno razšla. On je celo noč popival, ona pa se je zastrupila – naslednji dan je njeno truplo našel v mrtvašnici, na obrazu pa je bil še vedno nasmešek. O zgodbi z brezo in škrjančkom lahko razmišljamo tudi kot o zgodbi Konstantine, ki si je zaradi življenjskega razočaranja vzela življenje.

Nenavadna je kompozicija Novačanove črtice. Začne z uvodom, v katerem napove temo in uvede v podzgodbo s Konstantino. Vanjo uspe vložiti tri nove podzgodbe (o princu, o svojem življenju in o brezi). Novačan v zgodbi menjuje način pripovedovanja. Začne kot rahlo ironičen pridigar, ki poučuje svoje bralstvo o naši nemoči v življenju (omeni tudi Mefista in nakaže satanizem). Konstantinino življenjsko zgodbo pove spoštljivo, skoraj melanholično, a jo brutalno zaključí z opisom židovske družine. Pri svoji namišljeni in resnični življenjski zgodbi se zdi, sodeč po njegovem značaju, najpristnejši. Govori odločno, hvalisavo, pretirava. Podobe so močne, ekspresionistične. Dekadentni princ z ministri, generali, vojaki in lakaji na eni in pod zakajenimi tramovi odrasel in v svet vržen otrok na drugi strani. Podobi princa in kmečkega otroka si ne bi mogli biti bolj nasproti, a se opisano življenje princa ne zdi nič bolj simpatično od tistega kmečkega. Eden je princ, drugi ima *cilj*. Pri brezi in škrjančku Novačan pokaže, da zna povedati tudi bajko in opisati najnežnejša čustva. Domiselno je osrednji motiv življenjske nemoči navezal na Konstantininigrani nasmešek, s katerim se je odzvala na vsako situacijo in se ga ni znebila niti po smrti. Nasmeh je tako simbol te nemoči, kot simbole pa bi lahko interpretirali tudi druge motive. Brezo vidimo lahko kot Konstantino ali simbol razočaranja, škrjančka kot Novačana ali kot nekoga, ki ga žene po svetu, princa in kmečkega otroka pa kot simbola bogastva in bede ali Novačanove mladosti in ideje o njegovih koreninah.

3 Ulica sv. Mihéla

Druga pariška črtica v *Samosilniku* je nekoliko daljša in razdeljena na štiri kratka poglavja. Avtor vanjo vključi več utrinkov iz Pariza. Uvede nas z zapisom o pomladnem mestu, nad katerim se podijo »črni cunjasti kolosi«, veter pa ziblje plamen v plinskih svetilkah. Zgodba se spleta okrog krščanskega izročila o nadangelu Mihaelu, ki je bil poglavar nebeških čet v boju proti zlim silam, v umetnosti pa je navadno upodobljen z mečem med ubijanjem satana. Postavljena je na Bulvar svetega Mihaela (Boulevard st. Michel), eno najbolj znanih pariških ulic. Območje je bilo v Novačanovem času znano po tem, da so tam živeli študenti, boemi in prostitutke. Z obema pariškima črticama dokazuje, da je ta svet dobro poznal. (Novačan 1923: 116–30)

Na začetku ne vemo, ne kdo je Helena, ne kdo je Konstantin, niti kaj počne v zgodbi sveti Mihael. Helena stoji ob temnem kiosku in razmišlja o sliki sv. Mihaela v mansardnem stanovanju. Nato nekdo Heleni položi roko na ramo, izvemo, da je prodajalka ljubezni, tisti nekdo pa je njen zvodnik, Jean Brandon. Neobičajen je Novačanov opis zvodnika, navadno so ti v literaturi opisani kot brezvestni izkoriščevalci žensk. (prim. Pierville: 2006) Brandon je opisan kot gizdav (nosi rdeči pas ter čepico na tilniku, avtor dvakrat opiše njegovo opravo), a vljuden mož. S Heleno se pogovarja prijazno, ko posumi, da je morda Konstantin njen drugi makro, jo sicer trdo izpraša, a jo na koncu vseeno pospremi do njegovega stanovanja. Za Novačana je on zgolj mož, ki je vzel Heleno kot otroka z ulice in jo potem nanjo vrnil, da bi služil z »njeno mladostjo«. Pozna čustva svojih deklet, ve, da se zaljublja v siromake in tega ne obsoja. Njegovo popolno nasprotje po videzu je umetnik Konstantin, koščen in zavit v črn plašč. (Novačan 1923: 116–30)

Konstantin je pojava pariške boeme, slikar iz daljne dežele. Mistični tujec, filozof nizkih nadstropij in predvsem »hudič iz ulice sv. Mihéla s hudički v očeh«. S Heleno je bil dober, pravi, da je on edini ni *kupil*, on je bil njena *lučka*, njeno upanje, njen ljubljani. Pozirala mu je za sliko in v oči ji je padla slika sv. Mihaela v boju s satanom. Sledi prizor v značilnem boemskem baru, beznici. Tu se izkaže, da je Konstantin v resnici nekoliko blazen. Heleno kliče *Bi-bi* ali *Bi-bi-bi*, ko pride v bar, se opoteka okrog nje, od veselja, da jo je videl, so se mu napele mišice, oči so mu gorele in krilil je z rokami, da je zares spominjal na hudiča. Vsi prisotni so se mu posmehovali. Nato je v deliriju še govoril o Bogu in satanu, kar je vrh črtice, da je lepota v grehu, obupu, žalosti in radosti. »Ubijte boga in ljubite lepoto. [...] Ta duša jo je našla«, pravi. Konstantina ga je hotela pomiriti s poljubi, prijatelji z absintom, a je pobegnil v noč. V tem trenutku bi morala biti v službi in spat s starcem, zato začuti svobodo in pravo ljubezen do umetnika. Pretrse jo čudna misel, da je Konstantin peklenšček, na katerega pritiska angel. (Novačan 1923: 116–30)

V tretjem poglavju končno izvemo, zakaj je s Konstantinom tako, kot je. V svojem mansardnem stanovanju skuša zaspati, misleč na Heleno, nato pa se mu v glavi odigra prizor iz mladosti. Njegova mati, ki je bila tako visoka ženska, da se je v kmetski bajti z glavo dotikala sajastih tramov,⁴ mu je naročila, naj gre na grič v cerkev sv. Mihaela⁵ zvonit avemarijo. Ko odzvoni, se z zvonom še pogovarja, zvon tu predstavlja glas Boga. Zvon ve, da Staneja vznemirja sv. Mihael, zdi se mu hudoben, hudiček, ki ga nihče ne mara, pa je žrtev. Namesto da bi se vrnil k materi, gre v cerkev in z nožem razpara platno na glavnem oltarju. Kot tudi sam razmišlja pozneje, bi lahko to interpretirali zgolj kot »Bolan otrok je razrezal staro zaprašeno sliko, ker se mu je smilil hudiček«, a se je v trenutku, ko je zarezal v sliko, stresla cerkev, zazvonil je zvon, dolge roke pa so mu stisnile srce, da se je zgrudil po tleh. Niti ni pomembno, ali se je to dogodilo v resnici ali le v njegovih mislih, zaznamovan je bil za celo življenje. Prizor je skrivnosten, grozljiv. Konstantinovo zvonjenje, pogovor z zvonom in rezanje slike, vse to v ambientu dotrajane podeželske cerkvice ob sončnem zahodu slika čutno, zelo močno podoba, za katero lahko predpostavljamo, da je nastala pod vplivom ekspresionizma, s čimer lahko Novačana označimo kot enega prvih umetnikov pod vplivom te umetniške smeri, ki se je sicer na Slovenskem pojavila šele po prvi svetovni vojni (Novačanova črtica je bila izdana 1917, v manjši meri ga lahko opazujemo tudi v *Smehu pred smrtjo*). Zgodba je prežeta tudi s satanizmom, primerjali bi jo lahko z Wildovo *Sliko Doriانا Graya*. (Novačan 1923: 124–26)

Konec zgodbe je tragičen. Konstantin se prebudi iz nočne more in v agoniji na hudiča naslika rdečo rožo, da se barva pociodi kot kri, nato pa umre. Naslednji dan želi Helena obiskati Konstantina na domu, Brandon jo pospremi. Ravno naletita na pogrebne, ki so nosili krsto. Brandon je vzel sliko sv. Mihaela in jo prodal židovskemu trgovcu.

⁴ Osmojeni tramovi se v Novačanovem delu večkrat pojavijo (že v *Smehu pred smrtjo*), najbrž gre za Novačanov spomin iz domače kmečke hiše. Zanimivo bi bilo analizirati tudi njegov lik matere, ki ni prav nič cankarjanska, gre za visoko žensko, z glasom, polnim miline in razkošja (Novačan 1923: 124).

⁵ Novačanovo črtico lahko v Parizu precej natančno lociramo, ni pa jasno, na kateri domači grič je mislil. Okoli njegovega rojstnega kraja ni nobene cerkve sv. Mihaela.

Novačan postreže z detajlnim opisom slike: v ozadju je naslikana cerkvena. Slika je nepodpisana, in ko žid vpraša po avtorju in naslovu, Brandon pove svoje ime, naslovi pa jo *Borba s tiranom in samosilnikom*. A židu ime ni bilo pogodu, spremeni ga v Življenje in umetnik. S tem uspe Novačan čisto na koncu omeniti še motiv titanizma (samosilnik), žid pa da povsem po naključju sliki primerno ime in zaobjame njeno provenienco. (Novačan 1923: 129–30)

Tako v *Smehu pred smrtjo* kot v *Hudiču* lahko razmišljamo o avtobiografskosti. V prvi črtici je ta očitna, razmišljamo lahko pa še dodatno o Novačanu kot škrjančku iz Konstantinine zgodbe, za katerega Novačan pravi, da se mu smili. Ugibamo pa lahko, ali je tudi pri Konstantinu delno mislil nase. V šali lahko rečemo, da je glede na njegov življenjepis tudi on imel včasih malo hudiča v sebi, njegovo literarno ustvarjanje in njegovo zavračanje na poti v slovenski literarni kanon pa bi slika Življenje in umetnik kar dobro označila.

Novačan je obsojal posnemanje Ivana Cankarja s strani njegovih pisateljskih sodobnikov, a se zdi, da se tudi sam, hote ali nehote, temu ni mogel povsem izogniti, to je še posebej vidno v *Hudiču*. Precej cankarjansko deluje npr. lirizirani uvod v prvo poglavje,⁶ opis, kako je Konstantinu pri duši, na začetku tretjega poglavja,⁷ še najbolj pa Konstantinovo razmišljanje, potem ko se prebudi:

To je bilo v začetku, ko so se jeli podirati ideali. Visoka umetnost, duše edini izraz, tajno hrepenenje, izvirajoče globoko v srcu, studencu solza, tista umetnost se je spremenila v nadležno vlačugo z lažnjivim nabranim obrazom. Delalo se je za vsakdanji kruh. Bili so pusti dnevi, vsak med njimi kakor dolga vrv, na kateri bi se človek obesil; redko so se vračali svetli hipi, ko so bile misli kakor beli stebri, do neba visoki. (Novačan 1923: 126–27)

V odlomku lahko Cankarja vidimo v muzikaličnosti stavka, v kopičenju parafraz (visoka umetnost, duše edini izraz, tajno hrepenenje, izvirajoče globoko v srcu, studencu solza), delno pa tudi vsebinsko (podiranje idealov, visoka umetnost, duše edini izraz). Novačan Cankarja nadgradi v ironični primeri; če bi se Cankarju morda nadležna vlačuga še lahko zapisala, pa prav gotovo dneva ne bi primerjal z dolgo vrvjo, s katero se lahko človek obesi.

4 Prežihov Pariz

Prežihov čas je doba versajske Evrope, v kateri so v dvajsetih in tridesetih letih utrjevali totalitarizmi. V Kraljevini SHS je kralj leta 1929 razglasil diktaturo, komuniste, ki so skušali izvesti državni udar, pa so začeli strogo preganjati. Tu se začne zgodba o nastanku Prežihove zbirke *Borba na tujih tleh*. Kot komunist je bil prisiljen emigrirati. Leta 1930 je najprej odšel na Dunaj, nato je kot aktivist rdeče sindikalne internacionale

⁶ Prim. »Nad Parizom je vihrala pomlad, oblaki, črni cunjasti kolosi so se podili pod nebom in topel širok veter se je valil po mestu, plahutaje kakor peroti ogromne ptice« (Novačan, 1923, 116).

⁷ »Medli soj sveta od zunaj je obvisel na veliki sliki in ločil belo ozadje platna od skupine črnih, mrgolečih točk. Konstantin je ležal na tleh in poslušal tišino [...] Bilo mu je lahno in prijetno, skušal je namestiti glavo in zapreti oči, da bi spal.«

(t. i. profinterna), ki ga je finančno podpirala, deloval predvsem med kmeti in gozdnimi delavci ter spodbujal njihovo sindikalno dejavnost. (Bošnjak 2010: 72)

Svoje spomine na ta čas je Prežih pripravljajal med drugo svetovno vojno, izdal jih je leta 1946 pri Slovenskem književnem zavodu v Ljubljani. Gre za zbirko osmih besedil, ki jih je žanrsko težko označiti. Prežih sam jih je imenoval potopisi, potopisne skice ali potopisni prispevki. Besedila so precej različna, zato nekatera bolj, druga manj ustrezajo definiciji potopisa. (Bošnjak 2010: 66) Prežih ponekod opisuje bolj dokumentarno, drugod vpleta svoje spomine in dialoge. Dogajanje treh besedil, od tega bom dve analiziral podrobneje, je postavljeno v Francijo, dve v Pariz (*V petem nadstropju, Pariz*), eno pa v Orléans (*Semenj belih ljudi*).

Prežih je v Parizu bival šest mesecev med letoma 1934 in 1935 (z lažno identiteto) in med 1937 in 1939. Medtem je opravljal razne politične naloge, dobro se je naučil francoskega jezika. Leta 1934 se je npr. udeležil velikih protifašističnih demonstracij, nekaj podatkov o njegovem delovanju je ohranjenih v francoskih državnih arhivih. (Druškovič 2005: 200)

5 V petem nadstropju

Kam je postavljeno prvo besedilo v zbirki, pove že njen naslov – *V petem nadstropju* palače pariške policijske prefektуре, v urad za tujce. Ni datirano, lahko pa sklepamo, da je nastalo leta 1939 ali 1940. Prežih (kot v celotni knjigi) pripoveduje v prvi osebi o svojem čakanju na podaljšanje dovoljenja za bivanje. Takšno besedilo bi zelo težko umestili med potopise, bliže je avtobiografski črtici, saj je kratko in osredotočeno na en dogodek (čakanje v uradu, ki se nadaljuje v razlago, zakaj so ti ljudje sploh tam) z nekakšnim blagim vrhom, ko Prežih in njegov prijatelj Dolenjec dobita vsak svojo odločbo.

Dogajanje se začne ob sedmih zjutraj, ko Prežih v prepričanju, da bo prvi v vrsti, pride pred vrata prefektуре, a se ušteje. V uvodu pisatelj v nekaj stavkih skicira okolico palače prefektуре ob zgodnji uri, ko je mesto še »neprijazno in mokrotno« in je »noč umila stara poslopja«, iz Sene pa se dviga »rahla in redka meglica«. Palais de Justice in katedrala Notre-Dame za palačo, mestni hrup, ki se začenja, nato pa naglo stopnjuje. (Prežih 1946: 8)

Ta značilni opis prebujajočega se Pariza prekine drugačno stopnjevanje; zdaj raste število čakajočih. Ob osmih, eno uro pred odprtjem urada, čaka že osemsto ljudi. Prej opisani evropski totalitarizmi in gospodarska kriza je množico ljudi vseh narodnosti, bodisi iz političnih razlogov bodisi s trebihom za kruhom, prinesla v Francijo, ki je bila v primerjavi s preostalo Evropo politično in gospodarsko še stabilna. Množica ima dodeljen vhod v stavbo; tiste, ki poskušajo vstopiti pri drugih vhodih, preganjajo. Množica čaka mirno, niti materi z dojenčkom niti nosečnici ni dovoljeno naprej, pozneje izvemo, da otrok ni noben privilegij pri odločanju. Komisar noseči Prekmurki

zabrusi: »Kaj me brigajo vaši pankrti, kar doma jih spravljajte na svet!« Mimoidoči Parižani se delajo, kot da nič ne vidijo, množici se na daleč izogibajo. (Prežih 1946: 9)

Ob devetih prve čakajoče končno spustijo v palačo in vzamejo njihove dokumente v obravnavo. Zdaj se množica zoži, tudi avtor se začne fokusirati na intimnejše opisovanje, opazuje čustveno odzivanje čakajočih na negotovo usodo – bodo izgnani ali bodo lahko ostali. Francija je bila že pred krizo dežela priseljevanja, v času krize in na skorajšnji predvečer nove vojne pa so tujci postali odveč, zato Prežih resignirano zapiše: »Pravica do bivanja v tej deželi, kjer mrgoli tujcev, ni več navadna šala. Včasih se nihče ni oziral na papirje, delovne roke so bile najboljša legitimacija; toda danes tlači brezposelnost, vojna se bliža z naglimi koraki in oblasti se skušajo iznebiti čim več tujcev.« (Prežih 1946: 9)

Prežih ne pozabi pogledati skozi okno na zvonik Sainte-Chapelle in prisluhniti cestnemu hrupu, ki sili na hodnik petega nadstropja, nato pa se začne pogovarjati s sotrpini, naposled najde tudi nekaj Slovencev. V nadaljevanju, tudi s pomočjo dialogov, Prežih predstavi usode priseljencev in s tem pokaže raznolikost vzrokov, ki so te ljudi pripeljali do oddelka za tujce na pariški prefekturi. (Prežih 1946: 11–12)

Prvi ogovori Prežiha neki slovenski malopridnež, ki se je že večkrat selil, a ni nikdar pošteno delal. Prežihu očita, da so se razmere poslabšale prav zaradi političnih migrantov, kot je bil Prežih sam. Potem se pogovarja z Zagorcem, ki so ga izgnali iz Belgije, nato pa v Lillu zaprli, ker ni imel dokumentov. Po prestani kazni so ga poslali v Pariz, da si uredi dokumente, a ni prišel na vrsto, zato so ga po raciji v hotelu zopet zaprli. Medtem nekaj bolje oblečenih tujcev v spremljavi lepih mladih žensk preskoči vrsto in iz pisarn prihaja z zadovoljnim obrazom. Prežih ugiba, ali gre za zvodnike s prostitutkami; organizacija prostitucije v Parizu je tudi sicer Prežiha zelo zanimala, o njej piše že na začetku te zgodbe, pa tudi v *Parizu*. (Prežih 1946: 12–14)

Nadalje v zgodbi naleti še na dva Slovenca. Prvi je španski borec iz vrst razpuščene španske republikanske armade. Po republikanskem porazu so vojake skupaj z ranjenci evakuirali v Francijo. Španski borec je bil pred izbruhom vojne rudar v severni Franciji, nato pa se je javil za prostovoljca, bil je dvakrat ranjen. Po vrnitvi je bil politično sumljiv, zato se ni mogel vrniti na delo v rudnik blizu meje niti mu niso hoteli izdati listin za vrnitev v domovino. Razočaran je, da Francija ne prepozna, da so z branjenjem španske demokracije branili tudi Francijo samo, zato ji privošči Francovo maščevanje. Urad izmозgane borce odpravi v koncentracijsko taborišče. (Prežih 1946: 16–17)

Uradniki kličejo s francosko izgovarjavo, da Prežih komaj spozna svoje ime. Skupaj s še enim sonarodnjakom Pečnikom je končno poklican v pisarno – Prežih dobi dovoljenje še za en mesec, Pečnik pa mora zapustiti državo v 48 urah. Prežih pospremi Pečnika in njegovo nosečo ženo proti revnemu pariškemu okraju St. Paul in tako izve še njuno zgodbo. Par je že deset let v Franciji, oba izvirata iz tedaj obrobni neindustrializiranih slovenskih pokrajin, Dolenjske in Prekmurja, kjer je bilo zelo težko najti delo, posledično pa je bilo veliko izseljevanja. Pečnik je delal v livarni, tam se je

iz delavske solidarnosti pridružil splošni stavki. Prežih ugotovi, kakšna je Pečnikova politična usmerjenost in mu svetuje, naj boj za delavske ideale nadaljuje doma, toda mladi par raje životari v tujini, kot da bi moral doma v revščini garati za dnino. Konec zgodbe je sprva negotov, saj Pečnik manj kot 48 ur pred izgonom še ne ve, kaj bo storil, potem pa postane optimističen, ker verjame, da bo nekoč napočil čas, ko bo povsod, tudi na Dolenjskem, dobro. (Prežih 1946: 17–22)

Prežih v *Petem nadstropju* ne slika lepote Pariza, temveč popiše vso bedo tedanje pariške emigracije. Domiselna se zdi predstavitev raznih »tipov« tujcev. Še najmanj izvemo o Prežihovi usodi političnega migranta, Pečnik z dekletom predstavlja ekonomske migrante, z neimenovanim Slovincem je predstavljena usoda španskih borcev, z Zagorcem pa nakazana usoda tipa *persona non grata*, ki ne more ostati ne v državi, kamor se je izselil, ne tam, kamor so ga izgnali, niti se ne more vrniti v domovino. Na slabih štirinajstih straneh je pisatelj zajel vse plasti emigracije, od njenih vzrokov do posledic, besedilo pa je ob sodobnih problemih z migracijami vsekakor zelo aktualno.

6 Pariz

Prežihov Voranc je v *Parizu* opisal svoje občutke ob prihodu in med bivanjem v francoski prestolnici. V kramljajočem, mestoma ironičnem slogu predstavlja francosko družbo v tridesetih letih. V primerjavi z zgodbo *V petem nadstropju* več in podrobneje opisuje ter pripoveduje, npr. za opis svoje vožnje do Porte St. Martin si vzame slabo stran in pol. Piše o tem, kaj je mislil o Franciji, preden je prišel tja, in kot kakšno jo je spoznal po daljšem bivanju. Prepleta tisto, kar ga je kot Slovenca, ki je vajen srednjeevropskega načina življenja, pozitivno in negativno presenetilo. Slog je tukaj bližji tistemu, ki ga poznamo iz potopisov, besedilo se tudi začne z opisom poti v Pariz in konča z odhodom, vsebina pa ni osredotočena na pot in predstavitev mesta, bolj gre za analizo življenja v Franciji, Parizu. Besedilo je datirano z letnico 1940, razdeljeno je na šest delov, ki so ločeni z zvezdicami in niso naslovljeni.

Prežih se je v Francijo odpravil z mešanimi občutki, a predvsem z upanjem na boljše. Mislil je tisto, kar je o Franciji mislila večina povprečnih Evropejcev; da je to dežela, kjer imajo ljudje enake pravice in ni narodne nestrpnosti, kjer vlada meščanska demokracija. Vendar kmalu uvidi, da je demokracija res izrazito meščanska in daleč od tiste ljudske, ki si je je želel. V svojem ostrem pisanju jo je argumentirano pokritiziral.

Prvo presenečenje je doživel na meji – čeprav je na poti v Francijo prečkal dve fašistični državi, ni nikjer doživel tako hladne in natančne mejne policije, a si to razloži s tem, da se »Francija boji za svojo demokracijo«. Nato je sedel v nepričakovano udoben tretji razred vlaka, ki je vozil hitro in točno, in hotel po srednjeevropski šegi čas preganjati s klepetom s sopotniki, a se je uštel.

Prvi sopotnik je še nekoliko sodeloval v pogovoru, potem ko se je prepričal, da njegov sogovornik ni Nemeč. Zalomilo se je, ko mu je hotel dopovedati, da je Slovenec. Sogovornik je bil še kar izobražen, mislil je, da je Čeh ali Rus, potem ko mu je Prežih

rekel, da je Jugoslovan, se je po razmisleku celo spomnil na Srbe, ko pa je Prežih hotel še naprej razlagati zapleteno jugoslovansko situacijo, je bilo Francozu dovolj in se je obrnil v kot. »Tisti čas še nisem vedel, da je Francozu zemljepisje najbolj zasovražen pojem vsega francoskega življenja« (Prežih 1946: 138), je zapisal; doda pa, da so sicer dobro izobraženi, »kar se tiče francoskega življenja« (Prežih 1946: 137–39).

Poskusil je ogovoriti še sopotnici, brez uspeha. Sopotnike je šokiral, ko je iz torbe vzел kos kuhane šunke in črnega kruha; za dami je bila slovenska kmečka malica preveč. Vlak se končno pripelje v pariška predmestja in Prežih prvič na lastne oči vidi prestolnico. Najprej lepa predmestja z vilami in drevoredi, nato industrijska predmestja s steklenimi stavbami, kar je dajalo vtis modernega mesta – a bolj so se bližali mestu, bolj so bile ulice ozke, umazane in neurejene. Opazi tudi mnogo reklamnih napisov za alkoholne pijače in parfume, takoj zazna razkol med črnim industrijskim Parizom in Parizom premožnih, ki so mu bile reklame namenjene. Ob nakopičeni industriji opozori tudi na problem velike centralizacije te države, ki jo je v vojni drago stala. Tudi Gare du Nord, za razliko od drugih kolodvorov, pusti slab vtis, postaja je slabo urejena. (Prežih 1946: 139–42)

Sledi anekdota, Prežih jih je več vključil v besedilo in mu tako dal bolj sproščen ton, obenem pa ponazoril nekatere svoje trditve. Po prihodu v mesto je sedel v taksi in naročil vožnjo do Porte St. Martin, kar je voznika popolnoma vrglo s tira, saj je po vraži veljalo, da prva vožnja v dnevu na to destinacijo prinaša nesrečo. Pisec nato s »tehničnega« vidika predstavi mesto, njegove brezštevne paradokse, ki se jim Prežih, pa tudi marsikateri obiskovalec pred njim in za njim, ni mogel načuditi. Mesto je tujcu na prvi vtis prijetno, tudi v primerjavi z Dunajem in Berlinom. Pravi, da je »živahen, lep in domač«. Po drugi strani nobeno drugo velemesto ni tako umazano in nima tako grdih in tesnih četrti, a ostaja prijazno in mikavno. »Dihaš smrdljiv in dušec zrak, a vendar dihaš lahko in prosto. Čutiš, da si svoboden in pri vsakem koraku opažaš široko demokracijo, dasi menda nikjer v Evropi policija ni tako zabita, ozkosrčna in starokopitna kot v Parizu«. (Prežih 1946: 144)

Všech sta mu tehnična razvitost in okus oblačenja moških in žensk. Kaotičnost prometa primerja s »prusko« cestno urejenostjo in ugotovi, da je v Parizu kljub vsemu manj nesreč kot v Nemčiji. Preseneti ga nelogična razporeditev avtobusnih postaj. Zanimiv je razmislek o podzemni železnici (ki jo sicer pohvali kot dostopno in učinkovito prevozno sredstvo) kot kazalniku socialne klime. Pariški metro je bil že tedaj prenočišče brezdomcev, ob prihodu množice brezposelnih delavcev med gospodarsko krizo pa se je še dodatno napolnil, saj so se lahko ljudje pozimi za ceno ene vozovnice cel dan prevažali in se tako prebijali čez dolgčas in ostajali na toplem. Obregne se tudi ob odnos Francozov do beračev, ki v mestu, kjer je nakopičenega toliko bogastva, živijo slabo. Francozi so namreč prepričani, da mora zanje poskrbeti država (ki je po ustavi tako ali tako socialna), oni zato plačujejo davke. (Prežih 1946: 146–49)

Prežih je bival v enem izmed *hôtels*, meščanskih palač, v katere so bile natrpane najemniške sobe, in ugotovil, da bi lahko za pariško najemnino dobil dve sobi na Dunaju.

Na naslednjih straneh predstavi verjetno najbolj senčno plat meščanske demokracije. Ko vpraša postreška po lastniku hiše, mu ta kratko malo odvrne »dvesto družin«. Gre za dvesto bogatih družin, »kapitalistični samodržci« jih imenuje. In ti imajo v svoji lasti vse: hotele, časopise, javni prevoz, mlekarne itd. Prežih ugotavlja, da je ta monopol peščice v Franciji zavil v plašč demokracije. Prežihovi Parižani so obupali nad politiki, imenujejo jih *cochons*, svinje; politika je zanje le kupčija, a ker volivci verjamejo, da je tudi življenje zgolj kupčija, jih vsakič znova spet izvolijo. Pisec z motivom kupčije nadaljuje. Pariški malomeščan hoče naglo obogateti in je zato pripravljen delati po petnajst in več ur na dan, pri čemer je po francoski miselnosti delo tudi preštevanje denarja. Denar je bil v Franciji umazan, pa ne zato, ker bi bil po krivem pridobljen, ampak ker se valja v že prej omenjeni umazaniji. Stari francoski novci so imeli luknjo, ki jo je včasih umazanija kar zadelala. Prežih misel o denarju zaključí s sklepom, da se včasih francoski malomeščani še malo preveč pehajo za denarjem in da postajajo njihovi možgani votli kot njihovi kovanci. (Prežih 1946: 149–51)

Srednjeevropcem je bila Francija privlačna ali odurna (prav gotovo pa zanimiva) zaradi svojega slovesa nemoralnosti. Prežih piše, da v Parizu posredno od prostitucije živi milijon ljudi, da je nekaj običajnega, če ministrova žena dela kot blagajničarka v javni hiši, da v Parizu niso nikoli pozidali osrednje železniške postaje, ker bi s tem uničili prostitucijo, ki je cvetela okrog starih, po mestu razpršenih kolodvorov. Ugotavlja, da ima milijon ljudi tudi pomembno politično moč in skupaj z dvesto družinami brani privilegij »svobodne ljubezni«, menda pridobljen z veliko revolucijo. (Prežih 1946: 151–52)

V naslednjem delu analizira odnos Francozov do različnih pojavov v njihovi okolici. »Pariz je velik muzej«, pravi, v Louvru, Clunyju in drugih je nakopičeno ogromno bogastvo, nakradeno skozi stoletja po vsem svetu. Zanimivejša kot muzeji se zdijo Prežihu zasebna stanovanja pariških meščanov, v katerih je (z okusom, ne tako kot kič v srednji Evropi) nakopičenih toliko starin, da je lahko vsako stanovanje muzej zase. Cerkev v Franciji ni na dobrem glasu, iz nje se ponorčujejo, kadarkoli se lahko, in je ločena od države. Prežih opazi, da ima kljub temu neko nevidno duhovno moč in da ni tako konservativna kot v njegovi domovini (piše o skupini otrok, ki nosijo simbole srpa in kladiva, vodi pa jo duhovnik). Pohvali delovanje cerkvenih ustanov v delavskih okrajih, ki so prebivalcem v pomoč pri čuvanju otrok. Cerkev tudi gradi, za razliko od francoske države, ki za šolsko in uradniško infrastrukturo slabo skrbi. Večina francoskih uradov, šol in bolnišnic je bila tedaj v poslopjih, ki jih je država zasegla Cerkvi med revolucijo in v poznejših nacionalizacijah, kar se zdi Prežihu edinstveno v Evropi, obenem pa kritika države in pohvala francoski Cerkvi. Prav tako se mu zdi nenavadno, kako malo zaporov je v Parizu, razmišlja, ali so mogoče francoska sodišča manj stroga od domačih, sicer pa pravi, da je kriminal zgolj v domeni priseljencev. »Če se ti pripeti nekaj takšnega, kakor se je pripetilo meni, da sem na javnem stranišču pozabil dežnik in sem ga čez tri dni našel še vedno na istem mestu na najbolj obljudenem bulvarju, se ti razodene tudi ta stran francoske demokracije.« (Prežih 1946: 152–57, citat s strani 157)

Prežihovemu čudenju nad francosko družbo kar ni konca. Francoz je po njegovem konservativec, a kljub temu ne spoštuje policije in državnih uradov. Sploh se mu zdi,

da je birokracije malo, ker je tudi uradov malo, čudi se, da državni sistem sploh deluje. Uradov (npr. pošt) je v predmestjih sploh premalo in ljudje so vajeni čakati, mislijo, da tako pač mora biti in se ta plat življenja ne spreminja, Francozi so *disciplinirani*. Francoz misli na to, da bo užival v hrani, pijači, ljubezni in privarčeval sredstva za starost; vendar se zdi to nekoliko v nasprotju s tem, kar Prežih napiše nekaj strani prej, ko opisuje pehanje Francozov za denarjem. Kakorkoli, tudi ko Francoz dela, misli na to, kaj bo potem užil, stanovanje mu ni tako sveto, kot je navadno prebivalcem srednje Evrope – lahko je luknja, le da je kaj na mizi in da je postelja udobna.

Enako je s higieno. Prežih popiše izkušnjo, ko je bival pri dveh pariških damah, ki se sploh nista umivali. Čudi se, da Parižani ne izkoristijo krasnih rek v bližini mesta za kopanje – zadostujeta jim Luksemburški park, Boulonjski gozd, Gozd Vincennes pa je že predač zanje. Tudi za nedeljske izlete jim je malo mar, raje si postavijo mizo in stole na ulico in se pogovarjajo. (Prežih 1946: 157–61)

Iz tega Prežih izpelje tri lastnosti Parižana, ki naj bi ga takega naredila francoska revolucija: ta je malomaren, brezbrizen in konservativen do vsega, kar ni pomembno za njegov obstoj, vse drugo, nepotrebno in slabo na svetu, je združeno v besedo *merde*. To ilustrira z naslednji anekdoto: »Iščeš, na primer, zakotno ulico, ki je ne moreš najti na res preglednih, izvrstnih načrtih mesta, kakršni so razgrnjeni pred vsako postajo podzemске železnice. Vprašuješ in naletiš na malomeščana, ki je bil v tisti ulici rojen, v njej živi in bo v njej umrl. Njegov neprijazni, popolnoma odsotni odgovor pa se glasi: Ne vem ... [...] To je že merde.« (Prežih 1946: 160)

Pripadnik naroda, ki se je od nekdaj moral boriti za svoje jezikovne pravice, je opazil tudi, kako francoska država ignorira jezikovne pravice svojih avtohtonih narodov. Sicer priznava, da so Francozi do tujcev strpni, ne marajo pa navezovati tesnejših stikov. Alžačani, Bretonci, Baski, Katalonci, to je zanje rojalistična zalega še izza revolucionarnih časov. »Narodnih manjšin ne priznavajo niti politično niti kulturno niti čustveno: vsi so Francozi, pa mir besedi.« (Prežih 1946: 161)

Slab se zdi Prežihu položaj žensk, tudi v primerjavi s Kraljevino Jugoslavijo. V veljavi je bil še vedno *Code Napoleon*, zakonik, ki je žensko povsem priklenil na moža, ji onemogočil prosto gibanje (ne le potovanja v tujino, celo iz kraja v kraj), ji prepovedal razpolaganje s svojim zaslužkom. Prežih doda le: »Bog nas varuj ...« Mislili bi, da je takšen zakonik leta 1940 pač mrtva črka na papirju, a doda več primerov, ki kažejo, da je bil tedaj še kako v veljavi.

Dobri dve strani Prežih posveti tudi slovenskim izseljencem. V Parizu jih je bilo malo, pa še ti so bili pod strogim nadzorom uradnih in neuradnih jugoslovanskih vohunov. Največ jih je živelo okoli Lilla, v rudniških krajih v Alzaciji in Loreni. Življenjski standard delavcev v Franciji je bil neprimerno višji kot v slovenskih krajih, ugotavlja pa, da se je ponekod že pri prvi generaciji otrok izgubil materni jezik. Od kolega duhovnika je dobil zanimiv (a kar boleče stereotipen) nasvet, kako najti Slovence: »[K]

jer koli najdeš zaboje praznih steklenic, tam vstopi. Tam so gotovo Slovenci doma ...» (Prežih 1946: 167)

Kljub vsem naštetim negativnim stranem francoske demokracije je bila ta dolgo vzor vsem drugim narodom. Prežih piše, kako so demokrati, tudi jugoslovanski, romali v Pariz, a so si venomer ogledali le njegove bleščeče *boulevard*, v delavske četrti ni zavil nihče. Svoje besedilo o Parizu sklene z orisom situacije pred drugo svetovno vojno, ko je gospodarska kriza načela tudi Francijo. Francija je trepetala pred vojno, popuščala je Hitlerju, ni ji bilo mar za zasedbo Sudetov, za *Anschluss* Avstrije ali razkovanje Poljske – samo da ima Francija mir. Zaostri se je odnos do tujcev, vsakdo je bil kar naenkrat osumljen vohunjenja za sovražnika. 1. septembra 1939 je bila Francija Nemčiji prisiljena napovedati vojno, Prežih pa je zapustil Pariz. Zapiše, da ga ne bo nikdar pozabil in da verjame, da ga bo kri montanjardov še enkrat znova očistila na bolje. (Prežih 1946: 164–71)

VIRI IN LITERATURA

- Blanka BOŠNJAK, 2010: Kratka potopisna besedila Prežihovega Voranca. *Jezik in slovnost* 55/3–4. 63–76.
- Drago DRUŠKOVIČ, 2005: *Prežihov Voranc, Pisatelj in politik*. Celovec: Drava.
- Florence GACOIN MARKS, 2017: *Vladimir Levstik in francoska književnost: Do Pariza in nazaj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Florence GACOIN-MARKS, 2015: L'image de Paris chez trois écrivains slovènes: Vladimir Levstik, Prežihov Voranc, Lojze Krakar. *Revue du Centre Européen d'Etudes Slaves* 4/1.
- Igor GRDINA, 1990: Dr. Anton Novačan 1887–1951. *Tretji dan* 3/20. 37–38.
- Bruno HARTMAN (ur.), 1993: *Anton Novačan – Izbrano delo*. Maribor: Obzorja.
- Anton NOVAČAN, 1923: *Samosilnik*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Corinne PIERREVILLE, 2006: *Entremetteurs et entremetteuses dans la littérature de l'Antiquité à nos jours, Le colloque international*. Lyon: Université Lyon III.
- Tone SMOLEJ, 2006: »Tisoč kilometrov je od Rue Descartes do Cankarjeve ulice.« Podoba Pariza v slovenski književnosti (1789–2000). *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (SSJLK, 42). 100–111.
- Ana ŠEPETAVC, 2006: *Pariz v delih slovenskih modernistov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Prežihov VORANC, 1946. *Borba na tujih tleh. Evropski potopisi*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.

SUMMARY

This article discusses two Slovenian writers, Anton Novačan and Prežihov Voranc, who, in different historical periods, spent some time in Paris, and their literary works that describe the city. In that time, Paris was the world capital of art and had significant influence on the literary trends in the Slovene lands.

Anton Novačan (1871–1951) lived in Paris at the end of the nineteenth century as a student. The city was his source of inspiration for two literary sketches, “Smeh pred smrtjo” (Laughter before death) and “Ulica sv. Mihéla” (St. Mihiel Street), from his collection *Samosilnik* (The tyrant, 1923). Both introduce innovative characters, motifs and stylistic features in Slovenian literature. In “Smeh pred smrtjo,” the main character is a black woman named Konstantina who commits suicide at the end of the story. The sketch has an unusual composition: it contains three sub-stories with powerful expressive and symbolic events. The sketch “Ulica sv. Mihéla” is about a prostitute, Helena, and her lover, a painter named Konstantin. The writer gives the readers a glimpse of the world of Parisian bohemianism and prostitution, while including elements of satanism and titanism.

Prežihov Voranc (1893–1950) worked in Paris as an agent of the communist Profintern in the time between the two world wars. He shared his impressions and memories in two reflections in his collection *Borba na tujih tleh* (Battle on foreign ground, 1946). The first text, “V petem nadstropju” (On the fifth floor), describes a day in the Paris prefecture, where immigrants and refugees in France had to obtain a permit, which was often difficult. Among them were some Slovenes as well. Voranc wrote about the migration of that time and the social injustices that befell the migrants. In his text “Pariz” (Paris), written in a more conversational and ironic tone, the writer introduces Parisian society exactly as he encountered it. He praises it for its strengths (technically developed, tastefully dressed people, the liberalism of the French church), but above all criticizes it for its weaknesses (huge social differences, bad hygiene, terrible situation of women). In his descriptions, he sometimes uses stereotypes, but nevertheless the text is an important piece of writing for understanding how people lived in that time, as he manages to describe life in all social classes.

With their writing, both Novačan and Prežih proved themselves to be cosmopolitan writers with the ability to look beyond the boundaries of their native literature.